

Tiden op til Kanslergadeforliget 1933

I slutningen af 1920'erne var efterdønningerne efter den første verdenskrig med den store arbejdsløshed kommet lidt på afstand. I fagbevægelsen kæmpede man stadigvæk med at få arbejderne organiseret, fordi uorganiserede arbejdere virkede som løntrykkere. Afdelingen i Roskilde søgte at hjælpe de arbejdsløse, men det var ikke altid, der var penge nok i de Arbejdsløses Fond. Arbejdsgiverne mærkede også, at der var fremgang, og derfor ville de i 1927 gerne have rykket overenskomstforhandlingerne frem, og de kom da også med et forslag. I efteråret 1927 blev forslaget diskuteret i afdelingen, og Topp fremhævede, at arbejdsgiverne – som noget nyt – havde foreslået, at tillidsmænd for fremtiden skulle have 2 måneders opsigelse. Men det var kun den halve sandhed, for det blev tilføjet, at det ikke skulle gælde, hvis der manglede arbejde – og så var man jo lige vidt. Desuden var det ikke gratis for arbejderne. Arbejdsgiverne foreslog samtidig, at alle akkorder skulle sænkes med 4 %, og lønningerne skulle generelt ned med 3-4 % - selv om priserne stadig steg.

Forbundets hovedbestyrelse godkendte forslaget, men på et efterfølgende formandsmøde havde Topp stemt imod forslaget. Han mente nemlig, at hvis smedene og maskinarbejderne stemte ja, så ville de blive løntrykkere for alle Danmarks arbejdere. Topp ville hellere vente og se, hvordan priserne udviklede sig, og det blev støttet af medlemmerne. Men på trods af Roskildes nej blev overenskomsterne alligevel fornyet i 1927.

Samtidig kom der en ændring i arbejdsløshedsloven, så det nu blev muligt at hjælpe kolleger, som ikke kunne få understøttelse, "fordi de ikke ville arbejde under den gængse timeløn, sammen med skruebrækkere eller på blokerede værksteder". Afdelingen pålagde medlemmerne, at de skulle meddele afdelingen, hvis de opdagede noget "forkert".

Lønproblemer på Hammerbo Maskinfabrik 1927-1928

De økonomisk strenge tider i 1920'erne havde ramt fabrikkanterne i Roskilde, som i stor udstrækning producerede til landbruget. Det fik den konsekvens, at man blandt andet på Hammerbo Maskinfabrik ikke kunne udbetale svendene deres tilgodehavende – for nogle svende drejede det sig om flere hundrede kroner. Det irriterede naturligvis svendene, og til sidst besluttede de at nedlægge arbejdet, hvis de ikke

fik deres penge. Da Topp en morgen kom ud til Hammerbo, stod svendene uden for fabrikken. Topp ringede straks til fabrikant Mandrup for at fortælle ham, at hvis han ikke udbetalte arbejderne løn, så ville arbejderne ikke gå i arbejde.

Topp fik nu en aftale med Mandrup, som lovede, at svendene skulle få 30 kr. om ugen i afdrag ud over ugelønnen. Hvis han ikke betalte som aftalt, så ville arbejderne gå i strejke på fabrikken. Der var nogle medlemmer, som var utilfredse med den aftale, som Topp havde indgået med Mandrup, fordi et afdrag på 20 kr. ville være godt nok. Men diskussionen viste sig at være overflødig, for fabrikanten kunne ikke overholde aftalen, og derfor trak afgørelsen ud. På generalforsamlingen d. 1. oktober oplyste formanden, at Mandrup ville betale svendene deres tilgodehavende – ca. 1.400 kr. – men den aftale løb han også fra.

Tillidsmanden på fabrikken, som var ved at være godt træt af fabrikanten, indkaldte kollegerne til et klubmøde i slutningen af oktober, hvor Topp også deltog – beløbet var nu steget til over 1.600 kr. Smedene var indstillet på at stoppe med at arbejde, indtil de fik deres penge - og Topp skulle give fabrikanten besked. Mandrup "lovede at han skulle gøre hvad han kunne for at skaffe pengene så snart som muligt". Forbundet bakkede smedenes beslutning op, og derfor kunne der udbetales strejkeunderstøttelse fra d. 4. november. Det var dog ikke alle svendene, der troede på fabrikan- tens gode vilje, så de hyrede en sagfører.

Da svendene ikke fik deres penge, godkendte Forbundet d. 23. november, at Hammerbo Maskinfabrik blev blokeret, indtil svendene havde fået deres tilgodehavende. Forbundet tilføjede i brevet, at svendene skulle være klar over, at strejkeunderstøttelsen var midlertidig. Under konflikten blev en af de strejkende svende anklaget for at have arbejdet under blokaden. Han erklærede, at han ganske rigtigt havde arbejdet, men det var ikke på fabrikken men for bonden i Sæby, som selv havde ringet til svenden. Det blev også påstået, at svenden havde forsøgt at få den oprindelige leverandør til at flytte kværnen til et andet værksted – det var altså påstand mod påstand.

Bestyrelsen mente, at der forelå et blokadebrud, som man skulle bremse med det samme. Topp pegede på, at svenden kunne ekskluderes ifølge lovens § 12, og formanden skulle snakke med ham den følgende dag.

Ugen efter blev sagen drøftet på et bestyrelsesmøde, og Topp fortalte, at svenden havde indrømmet, at han havde

stillet kværnen op, men arbejdet var ikke udført for Mandrup. Alligevel havde formanden meddelt svenden, at han ikke måtte komme på afdelingens kontor, og at han ikke ville få strejkeunderstøttelse, før sagen var slut. Svenden deltog selv i mødet, og her fik han lov til at forklare sig. Han forsøgte at undskylde sine handlinger, og han svarede på spørgsmål uden at det – ifølge protokollen – bragte noget nyt frem. Mens svenden var sendt udenfor, drøftede bestyrelsen sagen og besluttede, at han ikke måtte arbejde mere på Hammerbo Maskinfabrik. Han kunne godt være blevet ekskluderet, men det gjorde man ikke, fordi han var gift, og der havde aldrig tidligere været noget på ham. Svenden lovede, at det ikke skulle ske igen, og han gav Forbundet en undskyldning. Derefter kunne han hente sin strejkeunderstøttelse – også fra den forløbne uge.

Dermed stoppede sagen på Hammerbo ikke, og Forbundet besluttede, at understøttelse for julen skulle udbetales af arbejdsløshedskassen i stedet for af strejkekassen – det skete fra d. 13. januar 1928. D. 29. februar kom der en løsning, da Topp meddelte, "at strejken på Hammerbo Maskinfabrik nu var hævet, vore kolleger havde fået udbetalt deres tilgodehavende i alt 1.591 kr. og 86 øre, det var indbetalt til hovedkontoret, at sagen nu var sluttet så blokaden kunne hæves".

Næsten samtidig med Hammerbo-konflikten opstod der uro på Maglekilde Maskinfabrik, fordi man kun betalte de lavest lønnede 1 kr. 13 øre i timen. Afdelingen havde jævnligt kontakt med maskinfabrikken, som ofte lovede noget, som de alligevel ikke holdt. I februar 1928 afskedigede fabrikken en smed, og fabrikanten nægtede at betale svenden hans overskud fra akkorden. Historien var den, at svenden en dag borede nogle huller, og så var værkføreren kommet, "og på brutal måde sagt", at arbejdet blev udført forkert. Senere havde fabrikanten sagt, at han var utilfreds med svendens arbejde, og han kunne bare gå op på kontoret og få sine penge. Da fabrikken ikke ville udbetale akkordoverskuddet, blev fagforeningen inddraget i sagen. Parterne var uenige om, hvem der sagde hvad – det var igen påstand mod påstand. Sagen blev derfor sendt til Forbundet, og i marts gik den til mægling. Fabrikanten gik med til at forhøje timelønnen til 1 kr. 18 øre, men han nægtede at betale smedens overskud, og han hævdede, at smeden selv havde forladt arbejdspladsen – smeden havde 248 kr. til gode.

Der blev nedsat en faglig voldgift, som holdt møde d. 20. april. Her afgav parterne deres forklaringer, og voldgiften

besluttede, at fabrikanten skulle betale svenden 100 kr. en gang for alle - og derved blev det.

Der var problemer på mange forskellige fabrikker og værksteder, og sagerne blev behandlet på afdelingens medlemsmøder. For det meste sørgede afdelingen for at få opbakning i Forbundet, så man ikke gjorde noget, man ikke skulle. Der var et par temaer, som dukkede op hele tiden: når en arbejdsleder udførte svendearbejde, og når arbejdsgiveren vægrede sig ved at udbetale den rigtige løn og akkord.

Efteruddannelse og lærlinge

Allerede i 1899 var man opmærksom på, at der var behov for ekstra uddannelse – bl.a. fordi lærlingeuddannelsen ikke var god. Fagforeningens ledere indså, at man på flere områder var bagefter. Det oplevede de, når de forhandlede med arbejdsgiverne, men de oplevede det i særlig grad, når de efter en forhandling fik en "bid brød" sammen med arbejdsgiverne. Her oplevede de den manglede uddannelse og viden om almindelige samfundsforhold, om litteratur og kunst. Arbejdernes børn fik ikke den samme skoleuddannelse som børn af mere velstillede forældre. Derfor ønskede fagforeningslederne, at arbejderne skulle lære noget mere, så de kunne klare sig i alle situationer.

Derfor startede De samvirkende Fagforeninger i Roskilde flere foredragsrækker, og i København grundlagde arbejderne senere deres eget forlag og Arbejdernes Oplysningsforbund. Det skulle alt sammen være med til at give arbejderne en større selvfølelse, så de ikke var usikre, når de mødte arbejdsgiverne og andre.

I løbet af 1920'erne – vi ved ikke præcist hvornår - begyndte afdelingen at støtte forskellige medlemmers efteruddannelse, og det første kursus der blev afholdt, var vist nok et bedriftsråds kursus. I 1928 diskuterede medlemmerne, om der skulle gives tilskud til et kedelpasser kursus, som allerede var startet – blandt andet med undervisning i regning. Topp mente, at man først skulle skaffe flere oplysninger om priser og bøger m.m. Det viste sig, at kurset kostede 25 kr. pr. deltager, og derfor foreslog han, at afdelingen betalte det halve for de arbejdsløse medlemmer – under forudsætning af, at de henvendte sig til bestyrelsen, inden de tilmeldte sig. Men diskussionen fortsatte, og spørgsmålet om tilskuddet blev drøftet flere gange. I september støttede formanden de medlemmer, der ville deltage i kurset, og "han ville håbe at alle ville kunne bestå prøven". Da flere af medlemmerne vil-

le udskyde beslutningen til en generalforsamling, blev Topp ret sur, og der står i protokollen: "Formanden kunne ikke forstå, at nogen skulle gøre indsigelse, så snart der var tale om at bevilge penge til det ene eller andet, men så måtte vi hellere lade være med at afholde noget kursus, så var vi ude over spørgsmålet, om der skulle bevilges eller ej". Han blev irrettesat af et medlem, som mente, at det snart ikke var muligt at sige formanden imod, "uden at der skal vanke en skylle for det". Tilskuddet blev bevilget, men det skulle godkendes på generalforsamlingen - tilskuddet blev fastsat til 10 kr. for hver arbejdsløs. En af smedene mente, at hvis man ikke gennemførte kurset, så skulle man selv betale hele beløbet.

I efteråret 1928 var der igen overenskomstforhandlinger, og Forbundet ville gerne forlænge den gældende overenskomst for 1 eller 2 år. Men arbejdsgiverne stoppede pludseligt forhandlingerne, fordi arbejdsmændene allerede var i konflikt på Land og Skovbrug. Dansk Smede og Maskinarbejder Forbund forlangte, at forhandlingerne blev genoptaget - og det blev de. Allerede 10 dage efter kunne Topp informere bestyrelsen om forslaget til de nye overenskomster. Protokollen nævner igen ikke noget om indholdet, men konstaterer, at afdelingens bestyrelse var meget tilfreds, og de anbefalede, at medlemmerne godkendte forslaget.

Formanden redegjorde for forslaget på en ekstraordinær generalforsamling i november, og han fremhævede de forbedringer, der var i forslaget: Det var en forbedring af tillidsmændenes stilling på de store virksomheder, der kunne nu laves lokale aftaler om overarbejde, og der skulle nedsættes et fællesudvalg for at undersøge lærlingenes forhold - det skulle være klar d. 1. september 1929. Til det sidste knyttede Topp en kritisk bemærkning om dårlige forhold for lærlingene i Roskilde - på f. eks. Maglekilde Maskinfabrik var der 14 lærlinge og kun 5 svende på maskinværkstedet. Efter en kort debat blev overenskomstforslaget godkendt af medlemmerne.

De nye regler om lokale aftaler blev diskuteret på generalforsamlingen d. 6. april 1929, og bestyrelsen lagde op til, at medlemmerne skulle prøve på at få en aftale om overarbejde på deres arbejdsplads. Målet skulle være at begrænse overarbejdet, så der i produktionen ikke kunne arbejdes over i mere end 6 timer om ugen. Man ville dog undtage reparationsarbejde, her ville det ikke være hensigtsmæssigt med en fast grænse. Det var vigtigt, at overarbejde blev begrænset mest muligt, og der kom et forslag om at indføre en slags

afspadseringsordning i stedet for lønudbetaling – det var aldrig sket før i Danmarkshistorien. Formanden havde ikke noget imod en sådan ordning med afspadsering.

1929 og tiden der fulgte

Børskrakket i 1929 fik store økonomiske konsekvenser for hele verden, selv om krisen ramte afdelingen i Roskilde med nogen forsinkelse. Det betød, at arbejdsløsheden fortsatte med at falde til hen på sommeren i 1930. Men da krisen kom, ramte den Danmark hårdt, fordi eksporten nærmest gik helt i stå.

I Danmark havde der været en stigende optimisme i slutningen af 1920'erne, fordi den økonomiske udvikling gik den rigtige vej. Arbejderbevægelsen følte sig styrket, da Thorvald Stauning igen blev statsminister, fordi Madsen-Mygdal havde ført en politik, der var rettet mod fagforeningerne. Krisen berørte i første omgang mest landbruget, men derefter gik det ud over smedene og maskinarbejderne, der på mange måder var afhængige af landbruget, fordi de vedligeholdt bøndernes redskaber. Det gik efterhånden ikke bedre for værfter og andre store virksomheder i jernindustrien - her mærkede man også faldet i efterspørgsel på deres produkter.

Afdelingen i Roskilde fik færre sager om manglende lønudbetaling og andre uregelmæssigheder, det var sandsynligvis, fordi arbejdsløsheden var stigende. Trods de dårlige tider skulle overenskomsterne fornyes i efteråret 1930, og fagforeningerne ville gerne have forlænget de gamle overenskomster. Det ville arbejdsgiverne ikke gå med til, og de krævede en lønnedgang på 20 %, fordi det passede med prisfaldet – den modsatte argumentation havde de dog aldrig accepteret.

Midt under overenskomstforhandlingerne vedtog afdelingens bestyrelse, at man skulle kræve lønforhøjelse på Maglekilde Maskinfabrik, og hvis det lykkedes, så ville de andre arbejdspladser nok følge efter. Kravet var begrundet med, at timelønnen lå på 118,4 øre i gennemsnit i Roskilde, og det var 4 øre lavere end på resten af Sjælland. Svendene mente, at kravet var rimeligt, fordi der på trods af verdenskrisen var rigeligt at bestille. Afdelingen kom med et lignende krav på Roskilde Maskinfabrik, men her var det ekstra svært, fordi tillidsmanden fungerede så dårligt, at arbejderne overvejede at vælge en anden.

Arbejdsgiverne ville gerne have en regel, så man kunne opsigte en overenskomst med 30 dages varsel. De udnyttede

den stigende arbejdsløshed, og det blev nogle meget svære forhandlinger, som heller ikke gav noget resultat. Det så meget sort ud, men forligsmanden greb ind og skar igennem med en lønnedgang på 5-8 % - til gengæld fik arbejderne 1 uges betalt ferie, og der skete ingen forringelser i tillidsmandsordningen.

Forslaget blev forkastet i de forskellige forbund med 63 % nejstemmer, medens det hos smedene og maskinarbejderne kun var 53 %, der stemte nej.

Da arbejdsgiverne vedtog forslaget, henstillede forligsmanden til De samvirkende Fagforbund, at der blev stemt en gang til. Det gjorde man, og det blev med en meget højere stemmeprocent – 72 % - og et flertal for ja.

I februar fik formanden besked om, at lærlingekommissionens arbejde var færdigt, resultatet var meget "kummerligt", fordi der kun blev påtaleret overfor dårligt uddannede lærlinge, og Topp mente, at det var for betydningsløst.

I foråret 1930 begyndte krisen at kradse i mange smedefamilier, og det fik Forbundet til at nedsætte det ordinære kontingent med 50 øre om ugen. På samme tid mente Topp, at det var meget uheldigt, at der blev arbejdet over, når arbejdsløsheden steg. På generalforsamlingen i april blev det derfor understreget, at man havde en aftale om, at der kun måtte være "6 timers overarbejde pr. uge". Tillidsmændene fik besked på, at de skulle påtale det store overarbejde overfor mestrene. En af kollegerne mente, at de samme regler også skulle gælde for reparationer, og det bakkede Topp op.

Løn og arbejdstid

I 1930 foreslog et medlem, at man skulle aftale med fabrikanterne, at der kunne arbejdes 8½ time om dagen mod at få fri lørdag eftermiddag. Det syntes formanden ikke ville være et fremskridt, og han pegede på den gamle kamp for en 8 timers arbejdsdag, og at det havde været arbejdstiden siden 1919.

Der var flere medlemmer i Roskilde, der foreslog, at man gjorde op de fælles lønforhandlinger. Det blev foreslået, at man skulle forhandle løn på den enkelte arbejdsplads, men i fællesskab rejse lønkravene på de store virksomheder. Det viste sig, at lokale lønforhandlinger fortsatte med et godt resultat på flere virksomheder - det viser bl.a. en lønforhøjelse på Maglekilde Maskinfabrik, hvor lønnen steg fra 116,8 øre til 120,4 øre i timen. Det var Topp meget tilfreds med, fordi det altid havde været svært at få højere løn hos Maglekilde.

På det sidste møde i 1930 var den mangelfulde uddannelse af fagets lærlinge igen på dagsordenen, og det var især på "cykle- og automobilværkstederne, at lærlingene fik en mangelfuld uddannelse". Man mente, at det var uforsvarligt, at anvise de udlærte lærlinge arbejde gennem arbejdsanvisningskontorerne, når uddannelsen var så dårlig. Derfor opfordrede formanden medlemmerne til at være opmærksomme på, at lærlingene fik den nødvendige uddannelse, og at de skulle klage til afdelingen, hvis der var noget galt. For fagets skyld var det vigtigt, at uddannelsen blev forbedret, og at mestrene stoppede med at bruge lærlingene som billig arbejdskraft.

I begyndelsen af 1931 diskuteredes priserne på en ny gasledning i Roskilde. Smedene mente, at man skulle bruge priserne i "Rørprislisternes afsnit A pkt. 1", for der var der både priser for hovedledning og svejsepriser. Det var også en forudsætning, at arbejdet skulle udføres af en faglært svend. I begyndelsen af februar havde Topp derfor et møde med "typograf Willumsen", der var socialdemokratisk medlem af byrådet og formand for Teknisk Udvalg. Willumsen sagde, at smedene var nødt til at gå ned i pris på gasledningen, fordi stadsingeniøren "stadig holdt på, at det var alt for høje priser i forhold til andre byer". Det var afdelingen meget utilfreds med, og de sendte sagen ind til Forbundet, men man havde ikke fået svar. På bestyrelsesmødet d. 18. februar fortalte Topp, at der havde været et møde med Teknisk Udvalg og med repræsentanter for både blikkenslagerne og smedene.

Marius Larsens bevis på, at han var udlært hos Gustav Winckelmann i Grønnegade i 1935.

Telefon 163. ROSKILDE, d. 16 - 11. 1935
Grønnegade 4.

Gustav Winckelmann

Klejnsmed og Mekanikus. ☉ Autoriseret Vand- og Gasmester.
Anlæg af Centralvarme, Badeværelser og W. C.

Undertegnede erklære herved at Marius
Larsen Dags Dato har indstaaet sin Læretid.
med 5 Aar som Klejnsmed

S. J. Winckelmann

Her var det aftalt, at kommunen ansatte de nødvendige arbejdere til gasledningen, og at de skulle have 2 kr. i timen. Det var et godt resultat, selv om forhandlingsmetoden var utraditionel.

Kampen om magten over fagbevægelsen – og afdelingen i Roskilde

På forårsgeneralforsamlingen 1931 diskuteredes overenskomstforhandlingerne. Medlemmerne i afdelingen havde stemt ja til forslaget, som ville indføre 6 dages ferie med løn. I første omgang blev forslaget ikke vedtaget, fordi der var et nej-flertal i Forbundet. Formanden var meget utilfreds med den meget lave stemmeprocent på 52,2 %, og han mente, at Forbundet havde svært ved at lodde stemningen blandt medlemmerne. Forbundet var heller ikke tilfreds med stemmeprocenten, og det besluttedes, at der skulle stemmes om forslaget en gang til.

Topp opfordrede medlemmerne til "at gennemlæse [forslaget] nøje, hvis der var nogen, som ikke var helt klar over, hvor de skulle stemme". Han gennemgik forslaget og trak hovedpunkterne frem, og han fremhævede især de positive sider: Det nederste løntrin blev fjernet, sommerferien blev 2 dage længere og rørprislisten kom til at gælde i provinsen. Topp mente, at det vigtigste var sommerferien, som man umuligt kunne fjerne igen. Han fortalte desuden, at forbundsledelsen var meget utilfreds med, at nogle medlemmer i København havde været rundt i afdelingerne i provinsen for at agitere mod forslaget – de blev kaldt urostiftere!

Ved den nye afstemning stemte 120 af medlemmerne i Roskilde ja og kun 6 nej, og forslaget blev vedtaget i hele Forbundet ved den 2. afstemning. Hele forløbet fik nogle efterdønninger, fordi en række afdelinger krævede, at der blev indkaldt til en ekstraordinær kongres for at vælte hovedbestyrelsen. I Roskilde afdelingen sendte man formanden og to valgte medlemmer - Carl Hansen og P. Petersen – til kongressen som afdelingens repræsentanter.

På generalforsamlingen i oktober blev der aflagt beretning om kongressens forløb, og Topp sagde, at Forbundets ledelse mente, "at det var en lille klike blandt medlemmerne, der ved løgn og svig havde forårsaget denne ekstraordinære kongres, og straks var der blevet mægtig hylekoncert fra oppositionsmedlemmer, og det varede noget inden der igen blev ro". Dansk Arbejdsmands Forbund havde tilladt sig at omdele noget materiale på kongressen med et voldsomt an-

greb på smedenes formand Johs. Kjærbøl - det var ikke faldet i god jord, og kongressen vedtog at sende en misbilligelse til arbejdsmændene og formand Lyngsie.

Kongressens afgørende punkt var en resolution - som blev foreslået af oppositionen - hvor de misbilligede den stilling, som hovedbestyrelsen havde taget ved at gennemføre den 2. afstemning. Inden afstemningen meddelte kongressens dirigent, at hvis resolutionen blev vedtaget, så ville hele hovedbestyrelsen gå af. Men det blev ikke nødvendigt, for kongressen forkastede resolutionen med 137 stemmer mod 97.

Formandsvalget i afdelingen vidner om, at der også var en opposition i Roskilde. Topp havde ikke haft en modkandidat i mange år, men det fik han i 1931 - C. Petersen stillede op som modkandidat. Topp blev genvalgt med 31 stemmer, medens C. Petersen fik 22 stemmer - og så var der 11 blanke. Det var utvivlsomt den stigende modsætning mellem socialdemokraterne og kommunisterne indenfor fagbevægelsen, som var nået til Roskilde. Det skal understreges, at kommunisterne især stod stærkt i de store københavnske afdelinger - det var også dem, der havde stået i spidsen for oprøret mod Kjærbøl. Man kan konstatere, at den første runde blev vundet af socialdemokraterne, selv om "sejren" var meget tynd, det var nemlig kun 48 % af de forsamlede medlemmer, der stemte på Topp.

I resten af 1931 kæmpede afdelingen videre med de gamle sager om gasledningen og aflønningen på fabrikkerne. Der var ikke den store bevægelighed, og det skyldtes nok, at arbejdsløsheden var stigende. Det faldt også mange af medlemmerne for brystet, at arbejdsgiverne i stor udstrækning benyttede sig af overarbejde, og afdelingen var meget utilfreds, når en fabrik antog en udenbys svend i stedet for en af de lokale arbejdsløse.

Arbejdsløsheden eksploderer

I 1932 slog verdenskrisen igennem i Danmark, hvor 12.034 af Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbunds 29.200 medlemmer var arbejdsløse - i hele landet var der 193.140 organiserede arbejdere, der var arbejdsløse. Afdelingen i Roskilde blev ramt, fordi man var afhængig af, at landbruget tjente penge - men det gjorde landbruget ikke, fordi eksporten til England næsten gik i stå. Der var mange bønder, der havde udvidet deres gårde i slutningen af 1920'erne, fordi ingen havde ventet en verdensomspændende krise, og da bygge-riene var gennemført for lånte penge, gik det galt. Det fik

alvorlige konsekvenser, når flere og flere bønder ikke kunne betale deres renter og afdrag, og det førte til mange tvangsauktioner - fra 1930 til 1933 var der 4.913 tvangsauktioner i Danmark.

Tallet er måske ikke stort, men det dækker over de såkaldte "mørketal" for gårde, som konstant var på randen af tvangsauktion. En del blev reddet, fordi kreditforeningerne i mange tilfælde var bedst tjent med, at gården fortsat blev passet. Derved ville kreditforeningen lide et mindre tab, når man udsatte betalingen af gælden. Bønderne købte derfor færre varer fra jernindustrien, og det gav øget arbejdsløshed.

Arbejdsgiverne var også berørt af krisen, da de mistede afsætning ved det manglende salg. Det påvirkede deres udspil til nye overenskomster, og de krævede en lønnedgang på 20 % og 3-årige overenskomster. Topp mente, at de gik for vidt, og at det nok ikke "går uden kamp i år!" Dermed var linjen lagt.

Lærlingene igen

Lærlingesagen blev igen drøftet i februar 1932, og Topp mente, at fagforeningen burde gøre noget ved det, fordi "der er nogen steder, vi kan slå ned med god grund", fordi det var urimeligt, at mange lærlinge fik en mangelfuld undervisning. "De unge mennesker lærer ingenting, og derfor bliver håndværket jo længere jo dårligere." Han fremhævede, at Roskilde Maskinfabrik havde 23 lærlinge og intet arbejde, så nu faldt svendetallet nok til 2 eller 3 – og andre steder var der slet ingen svende og 7-8 drenge, som hverken lærte at smede eller dreje.

Kassereren mente, at lærlingetallet nok var faldende i hele Roskilde, og at det ville være fornuftigt med en optælling. Under debatten sagde et af medlemmerne, at det var forkert, at man ikke kunne blive medlem i fagforeningen uden at have lavet et svendestykke. Han mente, at det burde indføres i Forbundets love. Afdelingen enedes om at opfordre mestrene til, at alle lærlinge lavede et svendestykke. Men det løste ikke problemet med de mange lærlinge til de alt for få svende.

Det var dog overenskomstfornyelsen, som fyldte mest i 1932, og der var en voldsom debat både i Forbundets hovedbestyrelse og i afdelingen i Roskilde. I hovedbestyrelsen blev det diskuteret, om der skulle være en urafstemning. Men da overenskomstforslaget blev vedtaget af hovedbestyrelsen med en snæver margin, så indkaldte Roskilde-afdelingen til ekstraordinær generalforsamling i begyndelsen af marts.

Medlemmerne i Roskilde var utilfredse med hovedbestyrelsens beslutning, og på generalforsamlingen gik bølgerne højt. Topp oplæste en række resolutioner, som man havde fået fra andre afdelinger. Efter en længere debat vedtog generalforsamlingen en udtalelse til Forbundet: "På en dags dato afholdt generalforsamling blev det vedtaget, at udtale sin misbilligelse over at forligsmandens mæglingsforslag af 10. februar dette år, ikke i henhold til lovene har været udsendt til urafstemning."

Senere på foråret indsendte afdelingen to forslag til kongressen, og man foreslog, at der altid skulle være urafstemning om overenskomsterne, og at det skulle skrives ind i overenskomsten, at alle lærlinge skulle aflægge en svendep prøve med et svendestykke.

Forslagene ændrede ikke overenskomsten, og på den efterfølgende kongres fik hovedbestyrelsen et meget stort tillidsvotum – måske fordi det var en kommunist, der stillede op mod Johs. Kjærbøl.

Betalt ferie

Den ferieordning, der var blevet indført, havde kun berørt de medlemmer, der arbejdede på virksomheder, som var medlem hos arbejdsgiverne. Formanden mente, at tiden var inde til at forsøge at udbrede ordningen til de andre jernvirksomheder i Roskilde. Han roste hovedbestyrelsen, fordi den havde fået etableret en god ferieordning, selv om der lokalt manglede noget. Da afdelingen gik ind i sagen, opdagede man, at der var uorganiserede svende i Roskilde, som ikke fik ferie. Afdelingen ville gerne hjælpe dem, så alle smede og maskinarbejdere kunne få ferie, og de blev opfordret til at henvende sig til bestyrelsen, hvis de fik problemer.

Senere på året blev problemet i nogle tilfælde vendt på hovedet, fordi nogle svende slet ikke ville holde ferie.

Arbejdsledere og krisen

Den stigende arbejdsløshed i 1932 gjorde tit tonen hård på arbejdspladsen, og det påvirkede antallet af konflikter. Mange steder skete det, at arbejdslederen arbejdede med på værkstedet, og det var en torn i øjet på svendene, når der var mange uden arbejde. Konflikterne blev drøftet i afdelingen, men det mest almindelige indtryk, som man får fra protokollen er, at det var svært at fjerne arbejdslederne fra arbejdet i værkstedet. Svendene forlangte så, at hvis arbejdslederen ville arbejde med svendearbejde, så skulle han melde sig ind

i fagforeningen igen – det var nemlig ofte en smedesvend eller maskinarbejder, der var blevet arbejdsleder – det skete bl.a. på Forddepotet i 1932. Årsagerne til konflikterne blev altid diskuteret, og i de fleste tilfælde forsøgte man at få en mægling i sagerne, men det førte sjældent til ret meget. I sagen om Forddepotet endte det til sidst med, at den tidligere smed blev meldt ind i Arbejdsledernes Forbund.

De dårlige tider fik også konsekvenser for afdelingens sociale liv, fordi der ikke var penge til alt det, som man gerne ville gøre for medlemmerne. Konkret betød det, at der blev skåret i den årlige skovtur, i stiftelsesfesten og i juletræet. Afdelingen var ganske enkelt tvunget til at gøre juletræsfesten så billig som muligt – derved blev det.

1933 – Kanslergadeforliget

Konjunkturerne udviklede sig dårligt, og regeringen Stau-ning mente, at der skulle gøres noget for at bremse faldet. Det var Forbundet enige i, fordi arbejdsløsheden i jernindus-trien nærmede sig 40 %, og det gik især ud over fagets unge medlemmer, hvor kun 3 % af alle medlemmer under 25 år havde arbejde i hele 1933.

I Roskilde blev medlemmerne på den første generalfor-samling i 1933 opfordret til at melde sig ind i Smedenens Sy-gekasse – hvor man kunne få hjælp ved sygdom og begravelses-hjælp. Men overenskomstsituationen blev ikke nævnt.

Arbejdsgiverne krævede igen en lønnedgang ved overens-komstforhandlingerne, og det førte til et regeringsindgreb i januar 1933 efter nogle dramatiske forhandlinger mellem re-geringen og Venstre – Kanslergadeforliget.

Forliget blev indgået for at redde to vigtige grupper i den danske økonomi: arbejderne og landbruget. Der blev gen-nemført en et-årig forlængelse af overenskomsterne – med forbud mod arbejdskampe. Landbruget fik en nedsættelse af skatten og støtte til destruktion af køer, de arbejdsløse fik støtte til køb af kød, og så blev der lagt op til en rigtig social-reform – her var bl.a. en lov om arbejdsanvisning og arbejds-løshedsforsikring.

Protokollen viser, at der er en stigende opposition mod formand Topp efter 1930, og på mødet i marts 1933 blev der henvist til et møde, som Dansk Arbejdsmands Forbund hav-de indkaldt til på Fjordvilla d. 15. december. Topp mente, at det var kommunisternes møde, og at de brugte "alle mid-ler mod arbejderne, som løgn, falsk og meget mere". Han tilføjede, at "F. Larsen sagde, at det var vedtaget indenfor

kommunisterne, at alle vegne hvor Topp kom tilstede skulle han pilles ned!" Da mødet sluttede, uddelte Topp en pjece til medlemmerne: "Kommunisterne splitter", som var skrevet af Hans Hansen – det var Hans Hedtoft.

Kommunisterne var aktive, og i maj 1932 dukkede der en ny tværgående organisation op: Den Revolutionære Fagopposition - initiativtagerne var DKP. Derfor udsendte Forbundet i 1933 en skrivelse, som Topp læste op på forårets generalforsamling. Hovedbestyrelsen mente, at Den Revolutionære Fagopposition forsøgte at splitte de forskellige fagforbund, og det blev henstillet til medlemmerne om at holde sammen i kampen mod RFO.

Lærlingene igen

Lærlingenes uddannelse eller rettere mangel på samme blev ofte diskuteret. Der var stor forskel på lærepladserne. På generalforsamlingen i 1933 redegjorde Topp for de mange dårlige uddannelser, og han mente, at der skulle satses på en begrænsning i tilgangen af lærlinge på de dårligste værksteder. Han fortalte, at Forbundet arbejdede for at få tvungne svendepåbuds. Selv om tillidsmændene var opmærksomme på problemerne, var det ofte svært at sige noget til mestrene om lærlingene. Tillidsmændene risikerede nemlig selv at blive sparket ud fra værkstedet, fordi lærlingene altid var en billigere arbejdskraft. Det rejste igen spørgsmålet om en bedre sikring af tillidsmanden.

Lærlingene var næsten altid på dagsordenen i 1933 – sammen med sager om overarbejde, andre overenskomstproblemer og skovtur.

På generalforsamlingen i oktober forsøgte nogle medlemmer igen at vælte Topp, men da det kom til stykket, ville de foreslåede slet ikke vælges. Det fik Topp til at sige, at han syntes, at det var forkert, at der ved hvert formandsvalg blev agiteret for at rejse en stemning imod ham. "Men hvis medlemmerne mente, at han havde fortjent et æselspark derfor, måtte han finde sig deri." Det førte til en længere debat - det hele endte med, at Topp blev genvalgt.